

Котенєва І.С., Карлова Н.М. Сучасні ролі викладача закладу вищої освіти.
Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки), № 1 (339), 2021. С. 338-347

Анотація. Стаття присвячена розгляду питань трансформації сучасної ролі викладача закладу вищої освіти, що змінює та доповнює змістову основу його професійної компетентності та потребує осмислення та вживання нових понять.

Ключові слова: викладач, куратор, коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, ментор, едвайзер, едвайзер групи здобувачів вищої освіти, студентський едвайзер.

Котенєва Ірина Сергіївна, Карлова Надія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ,
koteneva_is@ukr.net

старший викладач кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
nadin2007.07@gmail.com

СУЧАСНІ РОЛІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах реформування система освіти України спрямована на стандарти європейського освітнього простору, що значно розширює функції та можливості професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти (ЗВО). Означене зумовлює зміни ролевих позицій сучасного викладача ЗВО – перехід від єдиного наставника та джерела знань до ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії здобувача вищої освіти. Він пов'язаний зі зміною функцій викладача, які трансформуються задля здійснення супроводу, спрямованого на створення умов для раціонального саморозвитку особистості. Цей феномен є важливою категорією, що відображає сутність інноваційної діяльності сучасного викладача ЗВО та дозволяє йому перейти від пристосування до зміни умов освітнього середовища на підґрунті ключових завдань сучасної вищої освіти та врахування потреб її здобувачів. Отже, трансформація ролі викладача ЗВО змінює та доповнює змістову основу його

професійної компетентності. Це потребує осмислення та вживання нових понять, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів ґрунтовно висвітлена в наукових студіях І. Беха, А. Богуш, С. Єрмакової, І. Зязюна, Е. Карпової, Н. Кічук, З. Курлянд, А. Линенко, О. Майкової, Н. Ничкало, Г. Нагорної, Р. Хмелюк, О. Цокур та ін. Однак актуальним лишається питання сучасних ролей і функцій викладача ЗВО, яке зумовлене європейською спрямованістю українського суспільства та певним колом освітніх проблемних завдань, розв'язання яких сприятиме визначенню місця нашої держави у світовому освітньому просторі, де вагомими постають система особистісних та професійних цінностей, напрями освіти та виховання на основі природовідповідності та її культурної самоідентичності.

Мета статті – проаналізувати сучасні ролі викладача закладу вищої освіти.

Слушним для нашого дослідження є визначення Г. Терещуком низки тенденцій, які мають суттєвий вплив на характер професійної діяльності викладача ЗВО. Серед них автор визначає такі:

- активізація Болонського процесу та процес формування Європейського простору вищої освіти (ЄПВО);
- адаптація української вищої школи до інтеграції із світовим освітнім простором, де наявна схильність до збереження самобутності української культури та науки;
- реструктуризація вітчизняної вищої школи: укрупнення ЗВО, зміна статусу та форм їхньої власності;
- зміна ролей та функцій викладачів ЗВО та перехід від парадигми знань до парадигми компетентностей, яка передбачає зміну вимог до професійної діяльності викладача, упровадження інноваційних технологій навчання;
- перехід до нової освітньої парадигми, що зумовлює передачу знань для формування потреби в знаннях, а також нові компетенції в професійній діяльності (професійна мобільність, професійна та міжособистісна комунікація, уміння використовувати власні ресурси, уміння бути тендером самому собі, професійна адаптивність) (Терещук, 2008). Отже, сьогодні викладач зорієнтований на нові соціально-професійні ролі в освітньому процесі, які потребують термінологічного та змістовного осучаснення.

Цікавим для нашого дослідження є визначення ролі та функцій викладача, що пов'язані з проблемами виховання в освітньому просторі ЗВО, оскільки, крім навчальної, сучасний викладач виконує виховну та розвивальну функцію, що сприяє формуванню комунікативних навичок та соціального інтелекту здобувачів вищої освіти, які з об'єктів впливу стають його суб'єктами. Ціннісні пріоритети сучасної молоді зумовлюють зміну

освітньої парадигми із системи, орієнтованої на викладача, до системи, орієнтованої на здобувача.

Сучасний викладач – це агент змін, тьютор, фасилітатор, модератор, коуч, ментор, едвайзер, який виконує місію старшого колеги в оволодінні здобувачами вищої освіти позитивними соціальними ролями під час позааудиторної соціально-гуманітарної роботи як ситуації соціального досвіду поведінки. Його роль полягає в створенні таких умов, які б допомогли здобувачам знайти себе і своє місце в студентському та в соціальному житті, професійній самореалізації, розвинути здатність створювати себе. Він стає консультантом, порадиником, наставником, старшим партнером, що принципово змінює ставлення до нього здобувачів вищої освіти, оскільки функція контролю та кураторства змінюється на функцію командної співпраці на засадах педагогіки партнерства.

Викладач залучає здобувачів до підготовки та проведення різних аудиторних та позааудиторних занять соціально-гуманітарного спрямування, привчає до рефлексії та самоконтролю, виконує функції наставника та куратора (Стрига, 2013, с. 49).

Робота тьютора спрямована на формування суб'єктного досвіду здобувача. Його роль передбачає створення умов для неперервного зростання здобувача як суб'єкта власної життєдіяльності (навчання), який чітко знає, для чого він навчається (цілі), як здійснювати продуктивне навчання (способи та засоби).

Дія педагога-тьютора цілеспрямована на:

- виявлення освітніх потреб, проблем і запитів здобувачів;
- супровід їх на всіх етапах навчання;
- наповнення освітнього середовища додатковими ресурсами, що створюють систему вибору;
- допомогу у вибудовуванні індивідуального маршруту досягнення цілей, спрямування його траєкторії розвитку;
- організацію навчального процесу на принципах індивідуалізації освіти (Гвоздій, Устянська, 2019, с. 146).

В основі діяльності фасилітатора лежить особистісний підхід, що дозволяє виявляти ресурсні можливості здобувачів вищої освіти, демонструвати довіру, здійснювати пошук внутрішньої мотивації, активізувати мислення. Особистісними характеристиками фасилітатора є пунктуальність, точність, емпатія, відкритість, виразність мовлення, темп мовлення, ініціативність тощо. Його ключовим завданням є допомога в усвідомленні цілей та підтримка позитивної групової динаміки в досягненні поставлених задач засобами дискусії. Фасилітативна роль передбачає нейтральність щодо запропонованих позицій, які виявляють члени групи. Такий педагог створює комфортну атмосферу в групі здобувачів вищої

освіти, полегшуючи комунікацію, та працює на основі принципів поваги й толерантності.

Сьогодні модерація – це ефективна технологія, яка дозволяє значно підвищити результативність та якість освітнього процесу. Ефективність модерації визначається тим, що використовувані прийоми, методи і форми організації пізнавальної діяльності спрямовані на активізацію аналітичної та рефлексивної діяльності здобувачів вищої освіти, розвиток дослідницьких і проєктувальних умінь, комунікативних здібностей та навичок роботи в команді. Отже, викладач-модератор – це наставник, керівник, який здійснює підтримку і організацію активної роботи групи здобувачів вищої освіти. Результатом його діяльності є комфортна атмосфера довіри (Гвоздій, Устянська, 2019, с. 148 – 149).

В освітньому процесі дедалі більше використовуються нові педагогічні технології. Зокрема технологія тренінгу обумовлює ще одну нову роль викладача. Викладач як тренер (коуч) забезпечує інтенсивну групову взаємодію з набуття конкретних навичок, активність учасників, позитивну атмосферу та зворотний зв'язок. Він розкриває внутрішній потенціал особистості, розвиває її через делегування відповідальності, оволодіває інноваційними методиками, створює умови для пошуку здобувачами важливих цілей та темпу просування до них.

У сучасній педагогіці використовують поняття «ментор», розуміючи під ним викладача, який проводить роботу з обдарованою особистістю, що демонструє високі показники успішності та чий потенціал ще не розкритий повністю. До функцій ментора дослідники відносять зокрема інтелектуальне стимулювання, емоційну підтримку та захист, набуття пізнавальної впевненості. Академічне менторство передбачає опікування конкретним здобувачем задля розкриття його потенціалу в певній сфері. Професійне менторство дає змогу здобувачам набутти досвіду опанування певною професією, спробувати себе в ній. Роль ментора в закладі вищої освіти можуть виконувати викладачі, стейкхолдери, здобувачі вищої освіти старших курсів.

Отже, аналізуючи нові ролі викладача закладу вищої освіти в сучасних умовах, урахувавши світовий досвід, ми бачимо в ньому в соціально-гуманітарній сфері інтерпретатора інформації, комунікатора, модератора, фасилітатора, тьютора, ініціатора навчальних та творчих дій, генератора ідей, координатора, наставника.

Основною організаційною одиницею освітнього процесу в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка є група здобувачів вищої освіти, робота з якою є одним з важливих напрямів у системі соціально-гуманітарної діяльності кафедри, навчально-наукового інституту / факультету та університету. Консультаційне наставництво групи здійснює

едвайзер – ключовий суб'єкт соціально-гуманітарного впливу, функції якого суттєво відрізняються від функцій куратора в традиційному розумінні.

Едвайзер (від англ. adviser) – це радник та/або консультант, що володіє з огляду на свій практичний досвід запасом типових патернів (від англ. pattern – зразок, шаблон; форма, модель; схема).

Роль едвайзера – допомагати здобувачам пристосуватися до дій у межах правил та настанов університетської спільноти; надавати поради щодо більш ефективної роботи в галузі освіти; сприяти вирішенню дискусійних питань та складних життєвих ситуацій; надавати поради щодо особистої та професійної самореалізації.

Серед соціально-гуманітарних функцій едвайзера основними є:

- 1) сприяння професійному становленню майбутнього фахівця;
- 2) сприяння участі здобувачів вищої освіти в розробці освітніх програм та внесення змін до них;
- 3) допомога здобувачам вищої освіти в особистісному зростанні;
- 4) підтримка традиції студентського самоврядування університету;
- 5) підтримка талановитої студентської молоді;
- 6) розвиток університетського патріотизму та корпоративної культури.

Запровадження інституту едвайзерів у практику соціально-гуманітарної роботи університету здійснюється задля підвищення її ефективності на засадах педагогіки партнерства та принципу індивідуального підходу.

Едвайзер у своїй діяльності співпрацює з кафедрою, директором / деканом відповідного навчально-наукового інституту / факультету, підрозділами університету та соціально-гуманітарною комісією, а також зі студентськими організаціями університету.

Едвайзера призначають для надання допомоги здобувачам вищої освіти в налагодженні співпраці з гарантами освітніх програм, проведення індивідуальної соціально-гуманітарної роботи, здійснення зв'язків з батьками здобувачів, з'ясування / вирішення проблем здобувачів вищої освіти, надання їм консультативної допомоги тощо.

Едвайзер виконує такі основні функції: організаторську, соціальну, інформаційну, спрямовувальну, стимулювальну, комунікативну.

Організаторська функція передбачає уміння залучати здобувачів вищої освіти групи до різних видів соціально-гуманітарної діяльності: пізнавальної, що збагачує уявлення здобувачів про навколишню дійсність; суспільно-корисної, спрямованої на загальну користь і благо; ціннісно-орієнтаційної, яка допомагає здобувачам збагачувати власну систему духовних та соціально значущих цінностей, що визначають їхню поведінку; художньо-творчої, що дає можливість реалізувати індивідуальні творчі задатки та здібності; комунікативної, пов'язаної з формуванням навичок культурного спілкування та організацією студентського дозвілля.

Соціальна функція реалізується в гуманістично-орієнтованій взаємодії "викладач – здобувач освіти". Едвайзер групи допомагає здобувачам в особистісному розвитку, засвоєнні та прийнятті суспільних норм та цінностей. Він виконує роль старшого колеги в оволодінні здобувачем вищої освіти позитивними соціальними ролями під час соціально-гуманітарної роботи.

Інформаційна функція враховує те, що едвайзер групи повинен акумулювати знання з теорії і методики соціально-гуманітарного процесу, бути для здобувачів взірцем педагогічного досвіду, авторитетним порадиником під час пошуку різноманітної інформації і наставником у вирішенні будь-яких проблемних питань.

Спрямовувальна функція реалізується, коли едвайзер націлює здобувачів вищої освіти на правильний життєвий вибір згідно з моральними і правовими нормами, допомагає створенню гуманних взаємовідносин у середовищі здобувачів, збагачує їхній досвід історичними та життєвими прикладами, що варті наслідування. Одночасно він виступає і в ролі консультанта, який за необхідності надає допомогу в саморозвитку кожній молодій людині, спрямовує її діяльність, опираючись на природні дані, пробуджує її задатки, здібності, таланти.

Стимулювальна функція спрямована на створення атмосфери психолого-педагогічної підтримки в групі, що сприяє самоутвердженню молодій людині, реалізації її потенційних можливостей.

Комунікативна функція спрямована на створення доброзичливого мікроклімату в групі здобувачів вищої освіти, забезпечення позитивних змін в міжособистісних відносинах. В основі управління соціально-гуманітарною роботою лежить творча взаємодія наставника з кожним окремим здобувачем вищої освіти та групою здобувачів загалом і з гарантом освітньої програми.

Зміст соціально-гуманітарної роботи едвайзера визначається такими напрямками:

- допомога здобувачам вищої освіти в процесі їх адаптації до умов навчання в університеті;

- допомога здобувачам у навчальній діяльності, формування в них навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом;

- організація роботи з виховання в здобувачів культурних навичок, засвоєння ними загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистісних цінностей;

- залучення здобувачів до участі в культурних, спортивних та громадських заходах навчально-наукового інституту / факультету та університету;

- допомога у вирішенні індивідуальних та колективних проблем;

- відвідування здобувачів, що проживають у гуртожитках, з метою вивчення умов проживання і ознайомлення зі станом виконання ними

правил внутрішнього розпорядку;

- профілактика порушень здобувачами правил внутрішнього розпорядку та чинного законодавства України;

- пропагування в студентському середовищі здорового способу життя та мовленнєвої культури;

- профілактика й попередження негативних соціальних явищ;

- допомога певним категоріям здобувачів вищої освіти в підготовці документів для одержання пільг.

Форма соціально-гуманітарної роботи – це зовнішнє виявлення процесу виховання. У соціально-гуманітарному процесі використовують масові, групові та індивідуальні форми його організації.

Едвайзерам груп здобувачів вищої освіти належить ініціатива у виборі форм, методів, прийомів, засобів та напрямів соціально-гуманітарної; їхню роботу в навчально-наукових інститутах / на факультетах координують деканати, а кафедри забезпечують проведення конкретних заходів соціально-гуманітарного впливу.

Студентське життя – особливий період для кожної молодої людини, яка вирішила здобути професійну освіту. Для кожного першокурсника важливо мати друга-порадника, який би допоміг зорієнтуватися в атмосфері нового життя, адаптуватися до нового середовища через пояснення умов академічної, соціальної адаптації. Влитися в студентське середовище допоможуть лідери студентського самоврядування університету – студентські едвайзери, які виокремлені в системі соціально-гуманітарної роботи ЛНУ імені Тараса Шевченка. Це обумовлено рівним соціальним статусом та однаковим суспільним середовищем студентського едвайзера та першокурсника, що сприятиме підвищенню комунікативної взаємодії та дозволить досягти кращого порозуміння.

Робота студентських едвайзерів – це волонтерська ініціатива здобувачів вищої освіти старших курсів, які бажають допомогти пристосуватися першокурсникам до нових умов навчання, системи оцінювання, особливостей проведення навчальних занять та знайти відповіді на питання, які виникають у повсякденному навчальному житті.

Метою їх діяльності є підвищення ефективності процесу адаптації здобувачів вищої освіти першого курсу до університетського середовища.

Основними завданнями студентських едвайзерів є:

- надання допомоги здобувачам вищої освіти першого курсу в період адаптації;

- допомога здобувачам в організації співпраці з гарантими освітніх програм;

- надання допомоги здобувачам першого курсу у збереженні фізичного й психічного здоров'я;

- допомога в самореалізації особистості здобувача вищої освіти першого

курсу, підвищенні його інтелектуального, духовного й морального потенціалу;

- формування в здобувачів вищої освіти першого курсу громадянської позиції, прищеплювання їм цінностей і норм корпоративної культури ЛНУ імені Тараса Шевченка, патріотичного ставлення здобувачів до університету й країни, толерантного ставлення до представників інших національностей;

- інформування й активне залучення здобувачів першого курсу до різних напрямів соціально-гуманітарної роботи університету / навчально-наукового інституту / факультету.

Щоб сучасний викладач міг ефективно виконувати всі визначені ролі і функції, необхідні умови для його інтелектуального розвитку, професійного зростання, науково-дослідної роботи. У сучасних умовах реформування системи вищої освіти відповідно до європейських стандартів і цінностей він має перебудовувати свою свідомість, ментальність, усвідомити себе учасником неминучих змін.

Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що сучасний стан розвитку української вищої школи, її європейська спрямованість потребує від викладачів виконання низки певних ролей для ефективної роботи ЗВО. Варто говорити про нові соціально-професійні ролі викладача – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора, ментора та едвайзера індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти. Викладачеві необхідно переосмислити власну позицію в освітньому процесі, оновити професійне мислення, зосередити свою увагу на самоосвіті, систематичному аналізі власної педагогічної діяльності, відстеженні результативності своєї роботи.

Список використаної літератури

- 1. Шляхи** модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції // Матеріали регіонального-науково-практичного семінару / За гол. ред. Г. В. Терещука. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. 235 с.
- 2. Стрига Е. В.** Ролі викладача вищого навчального закладу. *Наука і освіта*. 2013. № 5. С. 48–50. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_5_15.
- 3. Гвоздій С., Устянська О.** Професійні ролі викладача вищої школи у підготовці майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1 – 2 (24 – 25). С. 141–160.

References

- 1. Shlyakhy** modernizatsiyi vyshchoyi osvity v konteksti yevrointehratsiyi // Materialy rehionalnoho-naukovo-praktychnoho seminaru / Za hol. red. H. V. Tereshchuka. Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka, 2008. 235 s [in

Ukrainian]. 2. **Stryha E. V.** Roli vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu. *Nauka i osvita*. 2013. № 5. S. 48–50. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_5_15 [in Ukrainian]. 3. **Hvozdiy S., Ustyanska O.** Profesiyni roli vykladacha vyshchoyi shkoly u pidhotovtsi maybutnikh fakhivtsiv. *Osvitohichnyy dyskurs*. 2019. № 1–2 (24–25). S. 141–160 [in Ukrainian].

Котенева І. С., Карлова Н. М. Сучасні ролі викладача закладу вищої освіти

Стаття присвячена розгляду питань трансформації сучасної ролі викладача закладу вищої освіти, що змінює та доповнює змістову основу його професійної компетентності та потребує осмислення та вживання нових понять.

Схарактеризовано ролі та функції викладача, пов'язані з проблемами виховання молоді в освітньому просторі ЗВО, що сприяють формуванню комунікативних навичок та соціального інтелекту здобувачів вищої освіти, які з об'єктів впливу стають його суб'єктами.

Визначено, що консультативне наставництво групи здійснює едвайзер – ключовий суб'єкт соціально-гуманітарного впливу, функції якого суттєво відрізняються від функцій куратора в традиційному розумінні. Представлено соціально-гуманітарні функції та ролі едвайзера групи здобувачів вищої освіти, соціально-гуманітарні напрями та форми його роботи.

Обґрунтовано статусне визначення в освітньому процесі закладу вищої освіти студентських едвайзерів, мету їх діяльності, основні завдання та функції.

Зроблено висновок щодо сучасного розвитку української вищої школи, її європейської спрямованості, яка потребує від викладачів виконання низки певних ролей – не як наставників та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора, ментора та едвайзера індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: викладач, куратор, коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, ментор, едвайзер, едвайзер групи здобувачів вищої освіти, студентський едвайзер.

Котенева И. С., Карлова Н. Н. Современные роли преподавателя учреждения высшего образования

Статья посвящена рассмотрению вопросов трансформации современной роли преподавателя учреждения высшего образования, которая меняет и дополняет содержательную основу его профессиональной компетентности и требует переосмысления и использования новых понятий.

Охарактеризованы роли и функции преподавателя, связанные с проблемами воспитания молодежи в образовательном пространстве УВО, что

способствует формированию коммуникативных навыков и социального интеллекта соискателей высшего образования, которые из объектов влияния становятся его субъектами.

Определено, что консультационное наставничество группы осуществляет эдвайзер – ключевой субъект социально-гуманитарного влияния, функции которого существенно отличаются от функций куратора в традиционном понимании. Представлены социально-гуманитарные функции и роли эдвайзера группы соискателей высшего образования, социально-гуманитарные направления и формы его работы.

Обосновано статусное определение в образовательном процессе учреждения высшего образования студенческих эдвайзеров, цель их деятельности, основные задачи и функции.

Сделан вывод относительно современного развития украинской высшей школы, ее европейской направленности, которая требует от преподавателей выполнения ряда определенных ролей – не как наставников и источника знаний, а как коуча, фасилитатора, тьютора, модератора, ментора и эдвайзера индивидуальной образовательной траектории соискателей высшего образования.

Ключевые слова: преподаватель, куратор, коуч, фасилитатор, тьютор, модератор, ментор, эдвайзер, эдвайзер группы соискателей высшего образования, студенческий эдвайзер.

Koteneva I. S, Karlova N. N. Modern roles of the teacher of a higher educational institution

Article is devoted to consideration of questions of transformation of a modern role of the teacher of high school which changes and supplements a substantial basis of its professional competence and demands reconsideration and acceptance of new concepts.

The role and the functions of the teacher connected with problems of education of youth in educational space of high school that promotes formation of communicative skills and social intelligence of competitors of higher education which of objects of influence become its subjects is characterised.

It is defined that consulting preceptorship of group carries out adviser - the key subject of the socially-humanitarian influence which functions essentially differ from functions of the curator in traditional understanding. Socially-humanitarian functions and roles of adviser of groups of competitors of higher education are presented, socially-humanitarian directions and forms of its work.

Status definition in educational process of an institution of higher education of student's advisers is proved, the purpose of their activity, the primary goals and functions.

The conclusion, concerning modern development of the Ukrainian higher school, its European orientation which demands from teachers of performance of a certain number of roles – not as instructors and a source of knowledge and as couch, facilitator, the tutor, the moderator, the mentor and adviser of an individual educational trajectory of competitors of higher education is drawn.

Keywords: teacher, curator, couch, facilitator, tutor, moderator, mentor, adviser, adviser of groups of competitors of higher education, student's adviser.